

ZESZYTY CHORZOWSKIE

12

MUZEUM W CHORZOWIE

Muzeum w Chorzowie

Zeszyty Chorzowskie

Tom XII

**Redaktor
Zbigniew Kapala**

Chorzów 2011

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

Jolanta Kwiatek: <i>Rozwój szkolnictwa w Królewskiej Hucie (od powstania miasta do I wojny światowej)</i>	5
Ryszard Kurek: <i>Przemysł na terenie obecnego Chorzowa w czasie I wojny światowej oraz w okresie powstań śląskich i plebiscytu</i>	24
Zbigniew Kapała: <i>4.(10.) Królewskohucki Pułk w III powstaniu śląskim</i>	43
Mieczysław Starczewski, Zyta Zarzycka : <i>Udział III (chorzowskiego) batalionu 1. Pułku Piechoty w III powstaniu śląskim</i>	54
Joanna Januszewska-Jurkiewicz: <i>Separatyzm, autonomia czy inkorporacja Spory o kształt związku z Rzeczpospolitą na Górnym Śląsku i Wileńszczyźnie</i>	59
Aleksander Kwiatek: <i>Stanisław Mackiewicz i Wojciech Korfanty – studium porównawcze</i>	84
Aleksander Srebrakowski: <i>Przyczynki na temat związków Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie ze Śląskiem i Zagłębiem</i>	99
Ryszard Kurek: <i>Chorzowskie patenty (1924–1939)</i>	118
Dorota Głazek: <i>XX-wieczne kościoły w Chorzowie</i>	131
Ks. Henryk Olszar: <i>Ks. Stanisław Krzoska (1928–2009)</i>	149

MATERIAŁY

Przemysław Nadolski: <i>Trolejbus w Hajdukach – nieznany epizod z dziejów komunikacji miejskiej na terenie obecnego Chorzowa</i>	161
Roman Adler: <i>Witold Drozdowski. Od pioniera bezpieczeństwa pracy do stalinowskich szykan</i>	167

RECENZJE • OMÓWIENIA • POLEMIKI

- „*A Hadyna czuwa z góry...*” 10 lat szkolnej Księgi Patrona, 10 lat ze Stanisławem Hadyną. Szkolna Księga Patrona, Wydawca: Szkoła Podstawowa nr 25 im. Stanisława Hadyny w Chorzowie, Chorzów 2010 (książka 456 s., album 20 s.) (Jacek Kurek) 177
- Krzysztof Karwat, Marcel Kochańczyk. 17 lat z Teatrem Rozrywki, Chorzów 2010, 133 s., il. (kilka uwag o tej publikacji) (Andrzej Linert) 179
- Antoni Elsner, *Metamorfozy część I*, Chorzów 2011, 165 s., il. (Zbigniew Kapła) 183
- Zamalowanie. Rozmowy z Piotrem Naliwajką*, fotografie Maciej Niesłony, Chorzów 2009, 103 s., il. (Jacek Kurek) 184

KRONIKA

- Kalendarium społeczno-kulturalne Chorzowa za rok 2010*
(Mariusz Tracz) 187
- Sprawozdanie z działalności Muzeum w Chorzowie w roku 2010*
(Irena Białas) 208

IN MEMORIAM

- Jan Herla (1948–2010), artysta plastyk* (Magdalena Sontag) 222
- Teodor Stanisław Wieczorek (1923–2009), pseud. „Teo”, piłkarz, trener*
(Antoni Steuer) 225
- Urszula Cecylia Wolczyk (1949–2011), doktor nauk humanistycznych, nauczyciel, doradca metodyczny ds. bibliotek szkolnych* (Janina Parysz) 227

ALEKSANDER SREBRAKOWSKI

PRZYCZYNNKI NA TEMAT ZWIĄZKÓW UNIwersYTETU STEFANA BATOREGO W WILNIE ZE ŚLĄSKIEM I ZAGŁĘBIEM*

W pierwszej kolejności należy przyjrzeć się temu, jak wielu studentów Uniwersytetu Stefana Batorego (USB) pochodziło ze Śląska, gdyż dopiero poznanie siły liczebnej środowiska pozwoli właściwie odnieść się do miejsca, jakie zajmowała ta wspólnota na uniwersytecie. Mimo licznych materiałów statystycznych, które są przechowywane w byłym archiwum uniwersytetu, a które później były także publikowane w specjalnych informatorach uniwersyteckich, niniejsze zadanie jest bardzo ciężkie do zrealizowania, a to ze względu na klucz, według którego zbierano dane statystyczne. W corocznych sprawozdaniach rektora brak było szczegółowych danych o pochodzeniu regionalnym studentów, podobnie jak w pierwszych

* Artykuł został przygotowany na podstawie materiałów zebranych w ramach projektu badawczego *Portret zbiorowy społeczności akademickiej Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1919–1939)*. KBN (I H01G 045 28). Kiedy zaproponowano mi przygotowanie artykułu, gdzie miałem pokazać związki wileńsko-śląskie w kontekście funkcjonowania Uniwersytetu Stefana Batorego (USB) w Wilnie, przyjąłem to z zainteresowaniem i z poczuciem łatwego zadania do wykonania. Prowadząc od lat kwerendy w archiwach wileńskich, czytając przedwojenną prasę z tamtego terenu, co jakiś czas badacz napotyka na wzmianki o Śląsku. Czym innym jest jednak świadomość obecności, nazwijmy to medialnej, Śląska i Ślązaków na terenie Wileńszczyzny, a czym innym dotarcie do odpowiednich materiałów i przygotowanie opracowania. Niestety, w praktyce okazało się, że bez bieżących notatek i wypisów do danego tematu, trudno dzisiaj dotrzeć do widzianych niegdyś informacji źródłowych. Co więcej, pamięć płata nam często takie figle, że lokuje zapamiętaną informację w całkiem innym miejscu, niż jest to w rzeczywistości. Z tego też względu, aby przygotować satysfakcjonujące opracowanie na temat związków wileńsko-śląskich, niezbędne jest podjęcie osobnej, żmudnej kwerendy w wileńskich archiwach, tamtejszej prasie oraz literaturze wspomnieniowej, która będzie ukierunkowana tylko na ten aspekt dziejów. Natomiast to, co tu przedstawię, jest jedynie wstępem do opracowania tematu, zawierającym kilka przyczynków określających związki Śląska z Uniwersytetem Stefana Batorego w Wilnie, przedstawionych głównie na podstawie rekonesansu w Litewskim Centralnym Archiwum Państwowym w Wilnie (Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas), gdzie znajduje się zachowany właściwie w całości zespół akt (Fondas) pozostałych po dawnym USB w Wilnie. Zasygnalizowane problemy co do materiału źródłowego dają nam jednak już na samym wstępie odpowiedź na ważne pytanie o miejsce, jakie zajmowali studenci ze Śląska w środowisku USB w Wilnie. Otóż okazuje się, że byli oni tam obecni, jednak pozostawali poza głównym nurtem wydarzeń na uczelni. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest kilka.

dwóch drukowanych informatorach o składzie osobowym USB. W wymienionych statystykach podaje się tylko następujące kategorie miejsca urodzenia studentów: z Litwy i Białorusi, z byłego Królestwa Kongresowego, z Małopolski, z innych ziem polskich, z Rosji¹. W kolejnym wydawnictwie tego typu za rok akademicki 1921/1922 brak jakichkolwiek danych o pochodzeniu regionalnym studentów², natomiast w następnym znajdujemy tylko dane o tym, do jakiego z dawnych zaborów należało miejsce pochodzenia studenta³. Dopiero od roku akademickiego 1923/1924 notowano nieco dokładniejsze dane, chociaż dla omawianego tematu są one jednak zbyt ogólne. Tym razem w rubryce z danymi statystycznymi o pochodzeniu studentów podaje się następujące miejsca: Wilno, Kongresówka, Małopolska i Śląsk Cieszyński, Wielkopolska i Śląsk Górny⁴, Kresy Wschodnie i zagranica⁵. Dopiero zaś od roku akademickiego 1933/1934 w statystykach podawane są konkretne województwa, z których pochodzą studenci⁶. Jakby tego wszystkiego było mało, w wydawnictwie za rok akademicki 1934/1935, gdzie znajdują się dane statystyczne za rok akademicki 1933/1934, akurat rubryki o miejscu urodzenia są niezadrukowane. Trudno dzisiaj stwierdzić, czy był to błąd drukarzy, czy może autorzy wydawnictwa nie dostarczyli w odpowiednim czasie potrzebnych informacji. W związku z tym wszystkim dokładne dane o liczbie studentów pochodzących ze Śląska mamy tylko za lata akademickie od 1934/1935 do 1937/1938. Danych za rok akademicki 1938/1939 już nie ma, gdyż ich publikację uniemożliwiła II wojna światowa, która przerwała funkcjonowanie wileńskiej uczelni.

Dane zebrane w tabeli 1., opisujące okres między 1923 a 1933 r., chociaż bardzo ogólne, dają jednak wyobrażenie o obecności Ślązaków na wileńskiej uczelni. Według tych danych można stwierdzić, że studenci ze Śląska Cieszyńskiego, Górnego Śląska, Małopolski i Wielkopolski łącznie stanowili od 4,2% do 6,1% całej populacji studentów USB. Wiadomo jednak, że odsetek i liczba samych studentów Ślązaków była w tym czasie jeszcze mniejsza. Pokazują to już dokładnie szczegółowe dane za lata 1934–1938.

¹ Program wykładów i skład uniwersytetu w półroczu zimowym roku akademickiego 1919/20, Wilno 1919, s. 29; III spis wykładów i skład uniwersytetu w roku akademickim 1920/21, Wilno [b.d.], s. 42–43.

² IV spis wykładów i skład uniwersytetu w roku akademickim 1921/22, Wilno [b.d.], s. 60–61.

³ VI spis wykładów na III trymestr i skład uniwersytetu w roku akademickim 1922/23, Wilno [b.d.], s. 58–59.

⁴ Nazwy regionów podaje w brzmieniu z cytowanych wydawnictw.

⁵ Skład uniwersytetu w roku akademickim 1923/24, Wilno [b.d.], s. 42–43; Skład uniwersytetu w latach akademickich 1924/25, 1925/26 i 1926/27, Wilno [b.d.], s. 46–51; Skład uniwersytetu w latach akademickich 1927/28 i 1928/29, Wilno [b.d.], [wklejki]; Skład uniwersytetu w roku akademickim 1933/34 oraz zmiany zaszele w latach 1929/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33, Wilno [b.d.], [wklejki].

⁶ Skład uniwersytetu w roku akademickim 1934/35, Wilno [b.d.] [wklejka]; Skład uniwersytetu w roku akademickim 1935/36, Wilno [b.d.] [wklejka]; Skład uniwersytetu w roku akademickim 1936/37, Wilno [b.d.] [wklejka]; Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1937–1938, Wilno [b.d.] [wklejka]; Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1938–1939. Na 20-lecie wskrzeszenia wszechnicy, Wilno 1938 [wklejka po s. 237].

Tabela 1

Liczba studentów USB pochodzących z Małopolski i Śląska Cieszyńskiego oraz Wielkopolski i Śląska Górnego w latach akademickich 1923/1924–1932/1933

Rok akademicki	Ogólna liczba studentów USB	Liczba studentów pochodzących z:	
		Małopolska i Śląsk Cieszyński	Wielkopolska i Górny Śląsk
1923/1924	1 703	69	16
1924/1925	1 824	68	9
1925/1926	2 137	127	13
1926/1927	2 616	127	9
1927/1928	2 897	152	12
1928/1929	3 083	191	17
1929/1930	3 336	166	36
1930/1931	3 551	167	39
1931/1932	3 827	195	20
1932/1933	3 879	187	25

Źródło: *Skład uniwersytetu w roku akademickim 1923/24*, Wilno [b.d.], s. 42–43; *Skład uniwersytetu w latach akademickich 1924/25, 1925/26 i 1926/27*, Wilno [b.d.], s. 46–51; *Skład uniwersytetu w latach akademickich 1927/28 i 1928/29*, Wilno [b.d.], [wklejki]; *Skład uniwersytetu w roku akademickim 1933/34 oraz zmiany zaszele w latach 1929/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33*, Wilno [b.d.], [wklejki].

Okazuje się, że każdego roku studentów pochodzących z obszaru województwa śląskiego było na uczelni tylko kilkanaście osób. Odpowiada to tendencji wykazanej już na podstawie danych zestawionych w tabeli 1., gdzie wyraźnie widać, że studenci z Wielkopolski i Górnego Śląska stanowili nieliczną grupę studiujących na USB. Aby uzyskać wyczerpującą informację o całkowitej liczbie Ślązaków studiujących na uniwersytecie w Wilnie od 1919 do 1939 r., trzeba wykonać żmudną kwerendę w zachowanych teczkach osobowych studentów tej uczelni. Wtedy otrzymamy pewne i ostateczne dane o takich osobach. Trzeba pamiętać, że nawet gdybyśmy dysponowali teraz szczegółowymi danymi statystycznymi od 1919 r., a nie tylko od 1934 r., to i tak kwerenda w teczkach osobowych jest potrzebna. Może być bowiem tak, że na wykazywaną przez kilka lat w statystyce liczbę składają się informacje o osobach, które sumiennie odbyły bez przerw swój ciąg studiów, ale może ona także odnosić się do osób, które studiowały w danym okresie tylko przez jeden rok akademicki, a następnie rezygnowały. To wszystko nie zmienia jednak faktu, że na USB studiowało niewielu Ślązaków.

Dla porównania wyniki z USB można zestawzić z danymi o liczbie Ślązaków na Uniwersytecie Poznańskim, który – tak jak uczelnia wileńska – został utworzony w 1919 r. i funkcjonował jako całkowicie nowa szkoła wyższa. Na tym uniwersyte-

cie studentów z województwa śląskiego w roku 1934/1935 było 282, w 1935/1936 – 265, a w roku 1936/1937 – 239 osób⁷. Już tylko z tego zestawienia widać, że uczelnia wileńska lokowała się na marginesie zainteresowania mieszkańców Śląska, jeśli chodzi o wybór miejsca studiowania.

Tabela 2

Liczba studentów USB pochodzących z województwa śląskiego w latach akademickich 1934/1935–1937/1938, z uwzględnieniem podziału na kierunki studiów

Rok akademicki	Ogólna liczba studentów USB	Liczba studentów pochodzących z województwa śląskiego na poszczególnych wydziałach uczelni							
		USB (cały uniwersytet)		Wydział Humanistyczny	Wydział Teologiczny	Wydział Prawa i Nauk Społecznych	Wydział Matematyczno-Przyrodniczy	Wydział Lekarski	Studium Farmaceutyczne
1934/1935	3 542	ogółem	12	2	1	6	1	1	1
		kobiety	1	—	—	—	—	—	1
		mężczyźni	11	2	1	6	1	1	—
1935/1936	3 334	ogółem	14	3	1	6	3	1	—
		kobiety	1	1	—	—	—	—	—
		mężczyźni	13	2	1	6	3	1	—
1936/1937	3 382	ogółem	11	4	1	4	1	1	—
		kobiety	—	—	—	—	—	—	—
		mężczyźni	11	4	1	4	1	1	—
1937/1938	3 081	ogółem	13	2	1	6	1	2	1
		kobiety	2	—	—	1	—	—	1
		mężczyźni	11	2	1	5	1	2	—

Źródło: *Skład uniwersytetu w roku akademickim 1934/35*, Wilno [b.d.] [wklejka]; *Skład uniwersytetu w roku akademickim 1935/36*, Wilno [b.d.] [wklejka]; *Skład uniwersytetu w roku akademickim 1936/37*, Wilno [b.d.] [wklejka]; *Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1937–1938*, Wilno [b.d.] [wklejka]; *Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1938–1939. Na 20-lecie wskrzeszenia wszechnicy*, Wilno 1938 [wklejka po s. 237].

⁷ *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1934/35 za Rektoratu Prof. Dr. Stanisława Runego i otwarcie roku szkolnego 1935/36 w dniu 20 października 1935 roku*, Poznań 1936, s. 328; *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1935/36 za Rektoratu Prof. Dr. Stanisława Runego i otwarcie roku szkolnego 1936/37 w dniu 4 października 1936 roku*, Poznań 1937, s. 323; *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1936/37 za Rektoratu Prof. Dr. Antoniego Peretiatkowicza i otwarcie roku szkolnego 1937/38 w dniu 17 października 1937 roku*, Poznań 1938, s. 325.

Dane zestawione w tabeli 2. obejmują zbyt krótki okres, aby na ich podstawie wyciągać jakieś wiążące wnioski. Widząc jednak rysującą się tendencję, można zaryzykować twierdzenie, że w poprzednich latach liczebność społeczności Ślązaków na wileńskiej uczelni musiała być zapewne podobna. Przede wszystkim większość tych osób stanowili mężczyźni. Oczywiście, w skali całego uniwersytetu kobiet było mniej⁸, ich procent w skali całej uczelni wahał się od 45,9% w 1919 r. do 34,6% w 1938 r. Natomiast wśród studiujących Ślązaków była wówczas tylko jedna kobieta, a w roku akademickim 1937/1938 – dwie; kobiety ze Śląska stanowiły – odpowiednio – 8,3% i 15,4%, co było znacznie poniżej przeciętnej uniwersyteckiej. Niestety, przy tak niewielkiej liczbie osób trudno porównywać ze sobą te odsetki. Z większą pewnością można natomiast stwierdzić, że studenci rodem ze Śląska najchętniej wybierali studia na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych.

Mając do czynienia z tak nieliczną grupą osób, trudno będzie odnaleźć, co zrozumiałe, zbyt wiele śladów działalności tych ludzi na forum ogólnouniwersyteckim. Jediną osobą szeroko znaną wśród studentów USB był urodzony na terenie Zagłębia Dąbrowskiego Władysław Ryńca. Ponieważ studenci ze Śląska trzymali się na tej uczelni razem ze studentami pochodzącymi z Zagłębia, tworząc nawet wspólną organizację, warto tu wspomnieć nieco więcej na temat tej osoby. Ryńca swoją popularność zawdzięczał działalności w Bratniaku⁹. W roku akademickim 1931/1932 był on najpierw referentem prasowym w Komisji Kwalifikacyjnej, a następnie Sekretarzem Generalnym tego stowarzyszenia¹⁰. Był to słynny zarząd Bratniaka, kierowany przez Henryka Dembińskiego, bardzo uzdolnionego człowieka, który dokonał niesamowitej wolty od działacza katolickiego w „Odrodzeniu”¹¹ aż właściwie po komunistę¹². W latach 1929 i 1931 w Wilnie dokonała się rzecz właściwie niespotykana w ówczesnej Polsce – Bratniak, opanowany dotąd przez młodzież narodową, został przejęty przez młodzież lewicującą, a nawet, jeśli nie wtedy, to już zaraz potem, komunistującą. Czesław Miłosz, który w czasie studiów dzielił z Ryncą pokój w akademiku, wspominał w swoim *Abecadzie*, że był to człowiek „bardzo pobożny i bardzo lewicowy”¹³. Swoją działalność społeczną rozpoczął od kierowania wileńską świetlicą Związku Strzeleckiego, działał też w prorządowym Legio-

⁸ A. Srebrakowski, *Studenci Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w świetle danych statystycznych*, [w:] *Studia z dziejów Europy Wschodniej 1*, red. S. Ciesielski, Wrocław 2002, s. 57.

⁹ Pełna nazwa organizacji to: Stowarzyszenie Bratnia Pomoc Polskiej Młodzieży Akademickiej Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie.

¹⁰ *Sprawozdanie z działalności zarządu stowarzyszenia za rok 1931/32*, Wilno 1932, s. 9.

¹¹ Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”. Szerzej na temat tej organizacji w skali całego kraju zob.: K. Turowski, „Odrodzenie”. *Historia Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej*, Warszawa 1987; A. Pilch, „Rzeczpospolita Akademicka” *Studenci i polityka 1918–1933*, Kraków 1997.

¹² Szerzej na temat Dembińskiego zob.: L. Brodowski, *Henryk Dembiński. Człowiek dialogu*, Warszawa–Kraków 1988; A. Jędrzychowska, *Zygazkiem i po prostu*, Warszawa 1965; W. Meysztowicz, *Gawędy o czasach i ludziach*, Londyn 1993, s. 234–242; C. Miłosz, *Abecadło Miłosza*, Kraków 1997, s. 95–98.

¹³ C. Miłosz, *Abecadło Miłosza...*, s. 15.

nie Młodych¹⁴, aby później znaleźć się w Związku Lewicy Akademickiej Front¹⁵. Współpracując z Dembińskim, pomógł mu m.in. w organizacji cyklu spotkań z górnikami na Śląsku, które odbyły się pod przykrywką działalności Legionu Młodych, a w rzeczywistości były już elementem działalności lewicowej¹⁶.

Działając w zarządzie Bratniaka, Ryńca był odpowiedzialny za zorganizowanie Powszechnej Wystawy Akademickiej, którą urządzono w nowym domu akademickim w dniu jego otwarcia 21 lutego 1932 r. Celem tego przedsięwzięcia miało być przybliżenie – jak to wtedy określano – „starszemu społeczeństwu” prawdziwego wizerunku młodzieży akademickiej, nieco wtedy nadszarpniętego m.in. zamieszkami ulicznymi na tle antysemickim, do jakich doszło w Wilnie, w listopadzie 1931 r.¹⁷ Jak się okazało, impreza odniosła sukces, a jej gośćmi były osoby z najbliższego kierownictwa państwowego, jak np. minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego Janusz Jędrzejewicz czy marszałek Senatu Władysław Raczkiewicz¹⁸. Ten sukces to w znacznej mierze efekt zdolności organizacyjnych Ryńcy, który później wykorzystywał je z pożytkiem dla sprawy polskiej już w nowych warunkach, w czasie II wojny światowej¹⁹.

W czasie wojny, kiedy Ryńca był członkiem PPS-WRN i podjął aktywną współpracę z wileńską komendą AK, wspierał aktywnie komórkę kwatermistrzostwa²⁰. Wykorzystując swoje zdolności organizacyjne Ryńca, zaproponował pewnemu Austriakowi, Richardowi Mettowi, aby ten firmował swoim nazwiskiem przedsiębiorstwo transportowe „Wiederaufbau”, którego rzeczywistym właścicielem i kierownikiem był Ryńca. Dysponując trzema samochodami ciężarowymi, kursował stale na trasie Warszawa–Wilno oraz do Mińska, gdzie załatwiał różne sprawy dla niemieckich firm, a jednocześnie przewoził podziemną prasę, maszyny drukarskie, materiały wybuchowe, radiostacje i inne potrzebne materiały dla AK, z Warszawy do Wilna²¹. W czasie okupacji wspierał prof. Stefana Ehrenkreutza, ostatniego rektora rozwiązanego przez Litwinów w 1939 r. Uniwersytetu Stefana Batorego²². Profesor był w jego firmie kasjerem i konsultantem prawnym²³. Dysponując środkami finansowymi zdobytymi dzięki firmie, skupował od polskich pisarzy i naukowców maszynopisy ich prac, aby je móc później wydać w dogodnych okolicznościach. Tak wspierał np. swojego kolegę ze stu-

¹⁴ Członkiem tej organizacji był na początku lat trzydziestych także Stefan Jędrychowski, w czasach PRL-u ważna postać w ówczesnych władzach państwa.

¹⁵ *Wileński słownik biograficzny*, red. H. Dubowik, L.J. Malinowski, Bydgoszcz 2002, s. 348.

¹⁶ A. Jędrychowska, *Zygzakami i po prostu...*, s. 89.

¹⁷ Chodzi tu głównie o tzw. sprawę Wacławskiego. Szerzej na ten temat zob.: A. Srebrakowski, *Sprawa Wacławskiego. Przyczynek do historii relacji polsko-żydowskich na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie*, „Przegląd Wschodni” 2004, t. 9, z. 3 (35), s. 575–601.

¹⁸ *Sprawozdanie z działalności zarządu stowarzyszenia...*, s. 54. Zob. także: A. Gołubiew, *Powszechna Wystawa Akademicka*, „Wilcze Zęby” 1932, nr 7, s. 1; *Katalog Wystawy Akademickiej*, „Wilcze Zęby” 1932, nr 9, s. 3–4.

¹⁹ C. Miłosz, *Abecadło Miłosza...*, s. 15.

²⁰ L. Tomaszewski, *Wileńszczyzna lat wojny i okupacji 1939–1945*, Warszawa 1999, s. 258.

²¹ Tamże, s. 258–259.

²² O likwidacji USB zob.: *Likwidacja Uniwersytetu Stefana Batorego przez władze litewskie w grudniu 1939 roku. Dokumenty i materiały*, wybór i wstęp P. Łossowski, Warszawa 1991.

²³ L. Tomaszewski, *Wileńszczyzna lat wojny i okupacji...*

diów Czesława Miłosza. Inną osobą tak wspomaganą, którą warto tu wspomnieć, był Stefan Kisielewski. Ryńca zakupił w czasie wojny jego powieść *Sprzysiężenie*, którą w 1947 r. wydał w swoim wydawnictwie „Panteon”²⁴. Niestety, samo wydawnictwo nie przetrwało zbyt długo. W Polsce po 1948 r. nie było już miejsca dla prywatnych wydawców. W następnych latach 1950–1966 Ryńca pracował jako adwokat, a od 1970 r. – jako radca prawny²⁵. Zmarł w 1975 r.

O innych osobach pochodzących ze Śląska dowiadujemy się już tylko incydentalnie, przy okazji spraw szczegółowych. Tak jest np. w przypadku wybitnego społecznika i harcerza Ludwika Kohutka, pochodzącego ze Śląska Cieszyńskiego²⁶. Studiował on na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych USB w latach 1927–1931. Ze względu na ciężką sytuację materialną, aby móc się uczyć, zarówno podejmował się różnych prac dorywczych, jak i startował w konkursach na stypendia. W lutym 1928 r. Śląski Urząd Wojewódzki, Wydział Oświecenia Publicznego rozpiisał konkurs na stypendium im. Józefa Piłsudskiego²⁷, które było przeznaczone „dla młodzieży pochodzącej z byłego Górnos Śląskiego i Cieszyńskiego obszaru plebiscytowego, a kształcącej się w wyższych zakładach naukowych [...]”²⁸. Można było w jego ramach otrzymać kwotę 600 zł płatnych w dwóch ratach w danym roku akademickim. Studenci ze Śląska, którzy wcześniej składali wnioski o stypendia im. Karola Miarki oraz Pawła Stalmacha, a którzy takowego stypendium nie otrzymali, automatycznie byli kwalifikowani do konkursu na stypendium im. Józefa Piłsudskiego, ogłoszonego w lutym 1928 r. Na linii Katowice – Wilno doszło w tej sprawie do pewnego nieporozumienia. Otóż, decyzją Śląskiej Rady Wojewódzkiej z dnia 11 czerwca 1928 r. przyznano 600 zł Edmundowi Kohutkowi, studentowi I roku filozofii na USB²⁹. Okazało się jednak, że z dokumentami zwróconymi do Wilna, mającymi stanowić podstawę do wypłacenia pieniędzy, przesłano podanie Ludwika Kohutka, studenta II roku prawa³⁰. Po zweryfikowaniu danych okazało się, że rzeczywistym stypendystą został Ludwik Kohutek – student prawa, a nie Edmund Kohutek – student filozofii.

Ludwik Kohutek jest autorem monografii napisanej w czasie studiów na USB, poświęconej dobrom Wielkie Soleczniki³¹, czyli terytorium, gdzie do dzisiaj ludność polska dominuje i stanowi najwyższy odsetek mieszkańców w skali całej Litwy i gdzie ciągle trwa walka o zachowanie języka i kultury polskiej³². Kohutek,

²⁴ C. Miłosz, *Abecadło Miłosza...*, s. 137–138.

²⁵ *Wileński słownik biograficzny...*, loc. cit.

²⁶ Szerzej na temat tej postaci zob.: K. Oślisłok, *Ludwik Kohutek. Studium bibliograficzne*, Cieszyn 1997 [Komenda Hufca Ziemi Cieszyńskiej ZHP].

²⁷ Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas [LVA]: F. 175, Ap. IA, b. 830, karta 4. Zespół akt USB. Stypendium im. Marszałka Piłsudskiego. Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach 1927/1928.

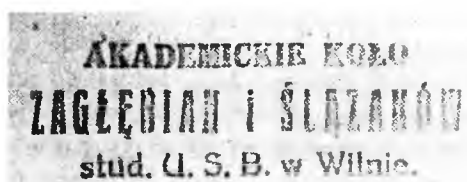
²⁸ Tamże.

²⁹ LVA: F. 175, Ap. IA, b. 830, karta 5.

³⁰ LVA: F. 175, Ap. IA, b. 830, karta 6.

³¹ L. Kohutek, *Dobra Wielkie Soleczniki*, Wilno 1934, s. 124.

³² Szerzej na temat współczesnych problemów ludności polskiej na Wileńszczyźnie zob.: A. Srebrakowski, *Polacy w Litewskiej SRR 1944–1989*, Toruń 2001; A. Bobryk, *Odrodzenie narodowe Polaków w Republice Litewskiej 1987–1997*, Toruń 2005.

Stempel Akademickiego Koła Zagłębian i Ślązaków

jeszcze przed rozpoczęciem studiów w Wilnie, uczestniczył w podobnych działaniach na Śląsku Cieszyńskim.

Studenci ze Śląska, ponieważ stanowili niewielką grupę osób, trzymali się razem ze studentami pochodzącymi z Zagłębia Dąbrowskiego. Wspólnie utworzyli stowarzyszenie o charakterze

regionalnym – Akademickie Koło Zagłębian i Ślązaków. Działalność organizacji studenckich funkcjonujących na USB była podobna do sytuacji na innych uczelniach w kraju. W pierwszym roku istnienia USB (rok akademicki 1919/1920) działało tam 7 organizacji studenckich: Reprezentacja Młodzieży Akademickiej, Bratnia Pomoc Polskiej Młodzieży Akademickiej w Wilnie, Koło Humanistów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Koło Prawników Słuchaczy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Koło Matematyczno-Przyrodnicze Słuchaczy Uniwersytetu Wileńskiego, Koło Medyków Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie oraz Konwent „Polonia”³³. Jako pierwsze stowarzyszenia regionalne studentów USB od roku akademickiego 1921/1922 wymieniane są: Koło Kownian, Koło Mińszczan oraz Koło Polesian³⁴. W połowie lat dwudziestych pojawiło się Koło Zagłębian, brak jest jednak dokładnej daty powołania tej organizacji, nie ma też danych o jej opiece z ramienia Senatu USB czy wyłonionym w wyborach kierownictwie stowarzyszenia³⁵. Wymieniane jest ono jeszcze w *Składzie Uniwersytetu* za lata 1927/1928 i 1928/1929 – tutaj też, tak jak poprzednio, brak danych o opiece i władzach stowarzyszenia³⁶. Niestety, w następnej publikacji z tej serii, obejmującej lata akademickie od 1929/1930 do 1933/1934, brak jest informacji o stowarzyszeniach akademickich. Dopiero w 1934 r. zostało odnotowane istnienie Akademickiego Koła Zagłębian i Ślązaków. To trwało aż do roku akademickiego 1937/1938. Skład uniwersytetu za rok 1938/1939 odnotowuje już tylko 10 stowarzyszeń regionalnych: Akademickie Koło Łódzian w Wilnie, Związek Akademików Województwa Nowogródzkiego i Byłej Ziemi Mińskiej USB w Wilnie, Akademickie Koło Grodnian Studentów USB, Akademickie Koło Białostoczan w Wilnie, Koło Akademików Dziśnian USB w Wilnie, Związek Polskiej Młodzieży Akademickiej w Nowej Wilejce, Akademickie Koło Suwalszczan USB, Związek Studentów Ziem Północno-Wschodnich Rzeczypospolitej, Akademickie Koło Studentów Ziem Zachodnich i Akademickie Koło Łomżan³⁷. Akademickiego Koła Zagłębian i Ślązaków już w tym gronie nie ma. W zachowanej dokumentacji po działalności tej organizacji znajdują się dokumenty datowane między 1 grudnia 1933 a 16 marca 1937 r.³⁸ Taki stan rzeczy może wynikać z dwóch czynników. Po

³³ Program wykładów i skład uniwersytetu w półroczu zimowym roku akademickiego 1919/20..., s. 28.

³⁴ IV spis wykładów i skład uniwersytetu w roku akademickim 1921/22..., s. 58.

³⁵ Skład uniwersytetu w latach akademickich 1924/25, 1925/26 i 1926/27..., s. 41.

³⁶ Skład uniwersytetu w latach akademickich 1927/28 i 1928/29..., s. 39.

³⁷ Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1938–1939..., s. 176.

³⁸ LVA. F. 175, Ap. 15, b.48, karty 1-21 – Stowarzyszenia akademickie. Akademickie Koło Zagłębian i Ślązaków.

pierwsze, po wybuchu II wojny światowej nieliczni członkowie koła mogli już nie dotrzeć na rozpoczęcie nowego roku akademickiego 1939/1940 i w związku z tym nie było możliwości przygotowania sprawozdania za kolejny rok działalności³⁹. Po drugie, w ostatnim roku istnienia uczelni osłabła aktywność koła⁴⁰.

Na podaniu do rektora USB z dnia 1 grudnia 1933 r. o zatwierdzenie statutu Koła Zagłębian i Ślązaków⁴¹ widnieje 20 podpisów⁴². Z kolei na liście członków organizacji z 4 kwietnia 1934 r. znajduje się 27 osób, a 4 dodatkowe nazwiska są skreślone⁴³. Według stanu na dzień 1 lutego 1935 r. organizacja liczyła 25 członków⁴⁴. Natomiast na przedostatnim dostępnym spisie członków Koła Zagłębian i Ślązaków z 15 lutego 1935 r. widnieje 20 nazwisk, a 2 dodatkowe są skreślone⁴⁵. Z kolei na ostatnim spisie z dnia 19 marca 1937 r. wymieniono 15 nazwisk, zapominając jednak o jednym, które pojawia się w innym miejscu dokumentu⁴⁶. Biorąc pod uwagę dane zawarte w tabeli 2. oraz zakładając, że wszyscy studenci urodzeni na terenie województwa śląskiego zostali członkami koła⁴⁷, można stwierdzić, że Ślązacy w kole stanowili mniejszość członków organizacji. Widać to wyraźnie na przykładzie kobiet należących do stowarzyszenia. W tabeli 2., w której podano liczbę studentów urodzonych na terenie województwa śląskiego, zarejestrowano maksymalnie 2 kobiety w ciągu roku akademickiego. Jeśli zsumujemy mechanicznie podawane liczby, zakładając, że każdego roku na USB zapisywała się inna Ślązaczka i rezygnowała ze studiów po roku, otrzymamy tylko liczbę 4 kobiet ze Śląska. Z kolei na liście członków koła Zagłębian i Ślązaków zarejestrowano łącznie 12 kobiet. Oznacza to, że przynajmniej 2/3 kobiet w kole stanowiły mieszkanki Zagłębia, a nie Śląska.

W całym udokumentowanym okresie istnienia Koła Zagłębian i Ślązaków jego członkami były 44 osoby, wśród których 10 osób było członkami organizacji przez cały wspomniany okres.

³⁹ Mimo wybuchu wojny zajęcia na USB w roku akademickim 1938/1939 zostały rozpoczęte pod okupacją radziecką i trwały do grudnia 1939 r., kiedy to władze litewskie, które przejęły część Wileńszczyzny z nadania radzieckiego, zlikwidowały polską uczelnię i utworzyły w to miejsce uczelnię litewską.

⁴⁰ Odpowiedź na to pytanie można uzyskać dopiero po dogłębnym przebadaniu losów poszczególnych członków koła.

⁴¹ Warunkiem formalnym legalnego istnienia organizacji studenckiej na uczelni wyższej była jej rejestracja w rektoracie, zatwierdzenie przyjętego statutu i systematyczne składanie sprawozdań merytorycznych i finansowych z działalności. Dzięki temu studenci mogli jednak dostawać dotacje finansowe na działalność statutową, korzystać z pomieszczeń uniwersyteckich oraz organizować na uczelni spotkania dla szerszego kręgu odbiorców.

⁴² LVA: F. 175, Ap. 15, b. 48, karta 21.

⁴³ LVA: F. 175, Ap. 15, b. 48, karta 19.

⁴⁴ LVA: F. 175, Ap. 15, b. 48, karta 18.

⁴⁵ LVA: F. 175, Ap. 15, b. 48, karta 8.

⁴⁶ LVA: F. 175, Ap. 15, b. 48, karta 2.

⁴⁷ To nie jest jednak do końca takie pewne, gdyż – dla porównania – na Uniwersytecie Poznańskim na 161 studentów pochodzących ze Śląska do Związku Akademików Górnoślązaków zapisane były 133 osoby. Należy więc przypuszczać, że również w Wilnie nie wszyscy studenci z danego obszaru kraju musieli się zapisywać do organizacji regionalnej. Podano za: *Spis wykładów i skład uniwersytetu na rok akademicki 1933/34*, Poznań 1933, s. 154.

Tabela 3

Lista członków Koła Zagłębian i Ślązaków

Lp.	Imię i nazwisko	Wydział	Okres przynależności
1	Białek Edward	Wydział Lekarski	1936–1937
2	Bielecka Helena Regina	Wydział Sztuk Pięknych	1934–1937
3	Bolińska Helena	[brak danych]	1933
4	Bortnowski Władysław	Wydział Humanistyczny	1934–1937
5	Cisek Adam	Wydział Matematyczno-Fizyczny	1933–1936
6	Frania Waldemar	Wydział Humanistyczny	1933–1937
7	Franiówna Helena	Wydział Matematyczno-Przyrodniczy	1933
8	Głąbik Henryk	Wydział Lekarski	1933–1937
9	Grabowska Halina	Wydział Matematyczno-Przyrodniczy	1934–1935
10	Grabowski Edward	Wydział Sztuk Pięknych	1933–1936
11	Haniszewski J. ⁴⁸	Wydział Humanistyczny	1937
12	Hostyński Zbysław	Wydział Humanistyczny	1933–1935
13	Kaczy Rajnold (Rajnochold)	Wydział Prawa	1933–1937
14	Klon Zygfryd	Wydział Humanistyczny	1933–1937
15	Korzeniowski Jan	Wydział Prawa	1933
16	Kozok (Kozak) ⁴⁹ Erard	Wydział Prawa	1935–1937
17	Kubiczek Józef	Studium Farmaceutyczne	1933–1936
18	Kulawik Wilhelm	Wydział Prawa	1936
19	Marcinkowski Józef	Wydział Sztuk Pięknych	1933–1936
20	Mikoluk Bazyli	Wydział Matematyczno-Przyrodniczy	1935
21	Nowak Konrad	[brak danych]	1937
22	Nyrka Julian	Wydział Prawa	1935–1937
23	Osiecki Brunon	Wydział Prawa	1935
24	Patyczek Stefan	Wydział Prawa	1933–1934
25	Pawelczyk Edward	Wydział Humanistyczny	1933–1937
26	Piechowicz Kazimierz	Wydział Prawa	1933–1934
27	Rokus Karol	Wydział Prawa	1936

⁴⁸ Na liście członków organizacji podany jest tylko inicjał imienia.

⁴⁹ Listę członków organizacji przygotowano na podstawie spisów, które były dołączone do corocznych sprawozdań. Niestety, w zależności od osoby, która w danym roku przygotowywała listę, to nazwisko było zapisywane raz w jednej, raz w drugiej postaci.

cd. Tabeli 3

28	Rokus Paweł ⁵⁰	Wydział Prawa	1937
29	Ryńca Władysław	Wydział Prawa	1933–1935, 1937
30	Sadowska Maria	Wydział Sztuk Pięknych	1934–1937
31	Schützman Franciszek	[brak danych]	1933
32	Skiba Henryk	Wydział Prawa	1935–1937
33	Skoczyńska Eugenia	[brak danych]	1933
34	Skoczyńska Zofia	Wydział Sztuk Pięknych	1934
35	Skrzyniarzówna Halina	Wydział Humanistyczny	1935–1936
36	Smolski Zygmunt	[brak danych]	1933
37	Sokołska Klaudia	Wydział Matematyczno-Przyrodniczy	1934–1935
38	Staniłko Henryk	[brak danych]	1933
39	Szonertówna Lidia	Wydział Humanistyczny	1933
40	Szulcówna Zofia	Wydział Humanistyczny	1934–1935
41	Święcicka Halina	Wydział Sztuk Pięknych	1934
42	Tomecki Bronisław	Wydział Sztuk Pięknych	1933–1935
43	Tomecki Edmund	Wydział Sztuk Pięknych	1933
44	Wawrzyńczyk Stanisław	Wydział Lekarski	1933–1936

W roku akademickim 1933/1934 prezesem Koła Zagłębian i Ślązaków był Bronisław Tomecki⁵¹, natomiast w okresie od 1935 do 1937 r. – Erard Kozak (Kozok). Zgodnie z zasadami funkcjonowania stowarzyszeń akademickich każde z nich musiało mieć swojego kuratora z ramienia Senatu uczelni (delegata Senatu), który sprawował nad organizacją nadzór w imieniu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁵². W przypadku Koła Zagłębian i Ślązaków przez cały okres jego istnienia opiekunem organizacji był prof. Kornel Michejda, sam pochodzący ze Śląska Cie-

⁵⁰ Prawdopodobnie chodzi tu o Karola Rokusa, który pojawił się na liście członków organizacji rok wcześniej. Niestety, na danym etapie badań nie było możliwości weryfikacji danych. Może więc chodzić o braci Rokusów lub człowieka o dwóch imionach – Paweł Karol, który w jednym roku został zapisany pod jednym imieniem, w następnym zaś pod drugim imieniem. Ten sam problem dotyczy Eugenii i Zofii Skoczyńskich.

⁵¹ Bronisław Józef Tomecki urodził się w 1905 r. w Sosnowcu. W czasie studiów oprócz przynależności do Koła Zagłębian i Ślązaków był także członkiem Polskiej Korporacji Akademickiej „Piłsudia”. W 1935 r. uzyskał dyplom Wydziału Sztuk Pięknych USB. Debiutował w 1928 r. wystawą rysunków i grafik zorganizowaną w swoim rodzinnym Sosnowcu oraz wydającą tę linorytów. Od 1936 r. aż do śmierci w 1994 r. mieszkał w Warszawie na Saskiej Kępie przy ul. Zakopiańskiej 32. W 2005 r. umieszczono na tym domu upamiętniającą go tablicę. W czasie wojny był członkiem AK. Podano za: B. Tomecki, *Polski Serwis Naukowy*. http://www.naukowy.pl/encyklopedia/Bronis%C5%82aw_Tomecki [data dostępu: 21 III 2011].

⁵² Kwestię obowiązków delegata Senatu regulował Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 1 kwietnia 1922 r. L. 2642-IV/22 do Rektorów szkół akademickich w sprawie stowarzyszeń akademickich. Zob.: *Zbiór ustaw i rozporządzeń o studiach uniwersyteckich oraz innych przepisów ważnych dla studentów uniwersytetu, ze szczególnem uwzględnieniem Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, oprac., wstęp, indeksy T. Czeżowski, Wilno 1926, s. 86.

Fragment planu Wilna. Obszar zabudowań uniwersyteckich ograniczają ulice: Zamkowa, Świętojańska, Uniwersytecka i Skopówka

Źródło: Plan Wilna. Wydział Pomiarów Miejskich, Wilno 7 listopada 1928. Plan dołączony jako wkładka do czasopisma: „Archiwum Higieny”, t. 2, z. 3, Wilno 1928

ona, około 150 metrów w prostej linii od głównych zabudowań uniwersytetu. Wykorzystywany wcześniej lokal Związku Strzeleckiego przy ul. Wielkiej znajdował się niewiele dalej od zabudowań uniwersytetu. Było to o tyle ważne, że mimo istnienia już w tym czasie komunikacji autobusowej w Wilnie obsługiwała ona ograniczony zakres miasta. Dla większości członków koła, będących niezamożnymi studentami, korzystanie z takiego transportu było zbyt drogie. Zazwyczaj wszelkie trasy pokonywano pieszo, wtedy zaś niewielkie odległości miały swoje konkretne znaczenie. W 1937 r. lokalem koła stało się mieszkanie kolejnego prezesa (Erard Kozok) przy ul. Piwnej 2/15, na tyłach Ostrej Bramy. Było ono już nieco bardziej oddalone od głównego kompleksu uniwersyteckiego, ale odległość tę można było pokonać w 8–10 minut.

We wszystkich dostępnych sprawozdaniach zarząd Akademickiego Koła Zagłębian i Ślżaków utyskiwał na brak własnego lokalu. Nawet w ostatnim znanym sprawozdaniu z 19 marca 1937 r. stwierdzono: „[...] Mimo, że Zarząd usilnie starał się u władz Uniwersyteckich o udzielenie lokalu, to jednak starania pozostały bez skutku. Z tego też powodu działalność koła nie mogła wykazywać lepszych wyników jak w latach ubiegłych [...]”⁵³. Sytuacja finansowa organizacji rzeczywiście była

szczyńskiego, wybitny chirurg, twórca Kliniki Chirurgicznej USB⁵³. Koło nie posiadało własnego lokalu, dlatego do listopada 1934 r. miało swoją siedzibę gościnnie w lokalu Akademickiego Oddziału Związku Strzeleckiego przy ul. Wielkiej 68/2. Natomiast od listopada 1934 r., ówczesny prezes (Bronisław Tomecki) i sekretarz Koła (Zygmunt Smolski) oddali do dyspozycji organizacji na świetlicę jeden pokój w lokalu, który zajmowali. Znajdował się on przy ul. Zaulek Szwarzowy 5/18 (obecnie Švarco gatvė)⁵⁴, ulokowanej między ulicami Wielką a Ga-

⁵³ Szerzej na temat chirurgii na USB w Wilnie i jej twórcy prof. Michejdy zob.: S. Trzebiński, *Wydział lekarski U. S. B. w latach 1919–1929*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2: *Dziesięciolecie 1919–1929*, Wilno 1929, s. 377–507; A. Stanek, *Historia chirurgii na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939*, Gdańsk 1995; K. Michejda, *Wspomnienia chirurga*, oprac. i przedmowa A. Michejda, Kraków 1986.

⁵⁴ A.R. Čaplinskas, *Vilniaus gatvės. Istorija, vardynas, žemėlapis*, Vilnius 2000, s. 173 i 297.

⁵⁵ LVA: F. 175, Ap. 15, b. 48, karta 2, Sprawozdanie z działalności ogólnej Koła Akad. Zagłębian i Ślżaków Stud. U.S.B. w Wilnie.

AKADEMICKIE KOŁO ZAGŁĘBIAN I ŚLĄZAKÓW

Studentów U. S. B. w Wilnie

L. dz.

Wilno, dnia 19. marca 1937 r.

SPRAWOZDANIE

Z działalności ogólnej Koła Akad. Zagłębian i Ślązaków, Stud. U.S.B. w Wilnie.

Na rok sprawozdawczy 1936-7 do Zarządu wybrani zostali :

Prezes : Kozok Erard
 V-prezes Nytko Julian
 Sekretarz - Sadowska Maria
 Skarbnik - Klon Zygfryd
 Czl. Zarz. - Pawełczyk Edward
 i - Skiba Henryk

Komisia Rewizyjna:
 1. Bialek Edward
 2. Pawełczyk Stanisław
 3. Głębik Henryk
 4. Frania Waldemar
Sąd Koleżeńcki:
 1. Kaczy Rajnold
 2. Rokus Paweł
 3. Nowak Konrad.

Żadnych zmian w ciągu roku akad. nie było. Zebrania Zarządu w ciągu roku było 8, 3 zebrania naukowe i 5 zebrań z odczytaniem referatów.

W ciągu roku wygłoszono następujące referaty :

1. Kol. Klon Zygfryd : "Życie i byt Ślązaka - górnika"
2. Kozak Erard : "porównanie : Śląsk pod zaborem, a obecnie".
3. Pawełczyk Edward "Najdawniejsze kościoły i ich historia na Śląsku."
4. Skiba Henryk "Śląsk a Polaka w przekroju dziejowym".
5. Bialek Edward "Geneza i znaczenie święta "Barbarki" na Śląsku."

Imprez wyżej wymienione Koło nie urządzało, ponieważ nie posiada jeszcze własnego lokalu. Zebrania odbywają się w mieszkaniu prywatnym kol. Prezesa przy ul. Piwna 2 m. 15. Mimo, że Zarząd usilnie starał się u władz Uniwersyteckich o udzielenie lokalu, to jednak starania pozostały bez skutku. z tego też powodu działalność Koła nie mogła wykazać lepszych wyników jak w latach ubiegłych. Do tego dołączyło się jeszcze pogorszenie warunków materialnych kolegów, którym Koło musiało przychodzić z pomocą materialną, przez udzielanie członkom minimalnych pożyczek zwrotnych, krótkoterminowych, lub długoterminowych.

SPRAWOZDANIE SKARBNIKA.

Wpłynęło z wpisowego i ze składek

3.50 zł.

Wydano: na potrzeby wewnętrzne
pożyczek udzielono

3.50 zł.

2.85 zł.

15.00 zł.

17.65 zł.

Saldo na luty t.j. przy obejmowaniu agend obecnego Zarządu wynosiło 17.77 zł., obecnie wynosi 3.57 zł.

SPIS CZŁONKÓW KOŁA.

1. Bialek Edward, medycyna rok IV, S. Akad.	9. Kaczy Rajnold, Prawo-III-D. Akad.
2. Bielecka Helena, szt. piękne, r. IV, Polna 4	10. Nytko Julian " III " " "
3. Frania Wald. Hum.-V-D. Akad.	11. Rokus Paweł " III " " "
4. Klon Zygfryd-Hum. IV-V, Pohulanka 25 m. 11	12. Skiba Henryk " II " " "
5. Kozok Erard " II-Piwna 2 m. 15	13. Ryńca Władysław " IV " " "
6. Pawełczyk Edward Hum. IV	14. Sadowska Maria-Szt. Piłł Głoha 4
7. Haniszewski J. " LV-W. Pohulanka 25	15. Bortnowski Władysław-Hum. V-D. Akad.
8. Głębik Henryk medycyna-V-D. Akad.	

Sekretarz

Za Zarząd :

Prezes:

Pierwsza strona ostatniego z zachowanych sprawozdań Akademickiego Koła Zagłębian i Ślązaków z 19 marca 1937 roku

Źródło: LVA. sygn. F. 175, Ap. 15, b. 48, karta 2, Sprawozdanie z działalności ogólnej Koła Akad. Zagłębian i Ślązaków Stud. U.S.B. w Wilnie.

bardzo ciężka i to zapewne spowodowało osłabienie jej aktywności w ostatnim roku działalności uczelni. Najlepszą ilustracją tego stanu rzeczy będzie podanie wielkości środków finansowych, jakimi dysponowało Koło w poszczególnych latach. Otóż, w roku akademickim 1933/1934, czyli na początku działalności, wpływów było w sumie 126,40 zł, w roku 1935/1936 – już tylko 76,24 zł, natomiast w ostatnim znanym nam roku działalności 1936/1937 – zaledwie 3,50 zł.

Koło na początku swego istnienia, w lokalu przy ul. Zaulek Szwarzowy, prowadziło kuchnię, w której członkowie organizacji mogli korzystać z tanich obiadów za 50 gr i kolacji za 30 gr. Podane ceny tanich posiłków były chyba typowe dla ówczesnych cen w całym Wilnie, gdyż za takie same pieniądze oferowano np. obiady i kolacje dla turystów odwiedzających miasto, a mieszkających w Szkolnym Domu Wycieczkowym ulokowanym w centrum miasta⁵⁶. W listopadzie 1934 r. koło wydało 470 tanich obiadów i około 100 kolacji⁵⁷. Przy ówczesnej liczbie członków organizacji dawało to średnio 18 obiadów dla jednej osoby w miesiącu. Niestety, już w styczniu 1935 r. koło było zagrożone bankructwem, dlatego też zrezygnowano z tej formy pomocy, tym bardziej że większość członków organizacji zaczęła korzystać ze zniżkowych obiadów fundowanych przez Bratnią Pomoc.

Jeśli chodzi o działalność kulturalno-oświatową, to także prezentowała się ona dość skromnie. W roku akademickim 1933/1934 zorganizowano 15 zebrań o charakterze popularnonaukowym, na których przedstawiono referaty przygotowane przez członków koła. Bronisław Tomecki, będący plastykiem, przygotował trzy wystąpienia poświęcone historii sztuki: 1. *Sztuka dzisiejsza*; 2. *Sztuka egipska, asyryjska, perska i babilońska*; 3. *Rzeźba w życiu codziennym*, oprócz tego dwa następne, dotyczące sfery administracyjnej: 1. *Stowarzyszenia akademickie w świetle nowej ustawy*; 2. *Sprawy akademickie*. Stefan Patyczek przygotował zaś wystąpienie: *Cele i zadania A.K. Z i Śl. w Wilnie*. Pozostali członkowie wystąpili z następującymi tekstami: Zygmunt Smolski – *Nowa konstytucja*; Julian Nytko – *Nowy akademik*; Edward Pawełczyk – *Historia Śląska*; Erard Kozok – *Życie akademickie od czasów porzoborowych do czasów dzisiejszych*⁵⁸. Z kolei w 1935 r. przygotowane zostały już tylko trzy referaty: Zygfrida Klona – *Ks. Konstanty Damroth jako budzieli ducha polskiego na Śląsku*; Edwarda Pawełczyka – *Śląsk w okresie rozbitcia dzielnicowego*; Erarda Kozoka – *Stanowisko Prezydenta R.P. według Konstytucji z 23 IV 35*. Wreszcie w 1935 r. odbyło się pięć zebrań, na których zaprezentowano referaty: Zygfrida Klona – *Życie i byt Ślązaka – górnika*; Erarda Kozaka – *Porównanie, Śląsk pod zaborem a obecnie*; Henryka Skiby – *Śląsk a Polska w przekroju dziejowym*; Edwarda Białka – *Geneza i znaczenie święta „Barburki” na Śląsku*. Niestety, w zachowanych materiałach brak jest wyraźnego określenia, czy zebrania, na których wygłaszano wymienione referaty, były przeznaczane tylko dla członków koła, czy może miały zasięg ogólnouniwersytecki. Należy jednak przypuszczać, że

⁵⁶ *Wilno*, oprac. S. Lorentz, [Wydawnictwo Komisji Wycieczkowej Kuratorium Okręgu Szkolnego Wileńskiego w Wilnie], [b.d.], ostatnia strona broszury [wydawnictwo bez paginacji].

⁵⁷ LVA: F. 175, Ap. 15, b. 48, karta 16, Sprawozdanie zarządu Akademickiego Koła Zagłębian i Ślązaków Stud. U.S.B. w Wilnie za rok ak. 1933/34.

⁵⁸ LVA: F. 175, Ap. 15, b. 48, karta 14.

jeśli nie przez te referaty przedstawiane szerszemu ogółowi studentów, to poprzez codzienne obcowanie z kolegami ze studiów, studenci Ślązacy musieli wpływać na poszerzenie wiedzy kolegów o historii i współczesnych problemach Śląska. Czy i jaki wpływ mieli oni na ogólne życie akademickie USB? – to już jest problem do przebadania po prześledzeniu indywidualnych losów członków Koła Akademickiego Zagłębian i Ślązaków.

Uniwersytet Stefana Batorego miał powiązania personalne ze Śląskiem i Zagłębiem także poprzez swoich profesorów; ta kwestia wymaga jednak osobnego opracowania, dlatego tu tylko sygnalizuję ten problem. Ciekawe jest jednak to, że trzech najbardziej znani wileńscy profesorowie, dwóch z Zagłębia i jeden ze Śląska Cieszyńskiego, mieli związek z Wydziałem Lekarskim USB. Byli to: Michał Reicher – znany anatom i antropolog, współautor z Adamem Bochenkiem najbardziej znanego w Polsce podręcznika anatomii człowieka, który ma już 12 wydań; Adam Wrzosek – założyciel Polskiego Towarzystwa Antropologicznego i Towarzystwa Historii Medycyny, Kornel Michejda – wybitny chirurg. Szczególnie zasłużony dla wileńskiej uczelni był ostatni z wymienionych. Profesor Michejda, urodzony 26 października 1881 r. w Bystrzycy na Śląsku Cieszyńskim, był głównym twórcą, w 1922 r., Kliniki Chirurgicznej USB, on też zainicjował nauczanie chirurgii klinicznej na tej uczelni, co szczególnie w pierwszych latach było bardzo trudne, gdyż z powodu braku podręczników głównie opierano się na wykładach prof. Michejdy⁵⁹.

Mimo często ciężkich warunków, od 1922 do 1939 r. Kornel Michejda kształcił około 2 tys. studentów, z których większość została później chirurgami⁶⁰. Uczestnikami zajęć profesora oraz jego uczniami było także kilka osób, które później jako absolwenci Uniwersytetu Stefana Batorego trafili na Śląsk. Tadeusz Ginko, profesor chirurgii w Katowicach, będący także absolwentem USB i uczniem prof. Michejdy, wymienia w swoim artykule o medycynie na USB następujące, oprócz siebie, osoby przybyłe po wojnie do pracy na Śląsk: Karol Szymański, Wiesław Rasiewicz, Józef Juszek, Stanisław Żebrowski⁶¹. Proces tworzenia Kliniki Chirurgii oraz inne aspekty pracy na USB prof. Michejda opisał w swoich

Prof. Kornel Michejda
(fot. ze zbiorów autora)

Prof. Michał Reicher
(fot. ze zbiorów autora)

⁵⁹ A. Stanek, *Historia chirurgii w Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939*, Gdańsk 1995, s. 41.

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ T. Ginko, *Zarys dziejów Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Stefana Batorego*, [w:] *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, red. L. Piechnik SJ, K. Puchowski, Kraków 1996, s. 200.

wspomnieniach⁶². W przypadku prof. Michejdy i wymienionych tu jego byłych studentów doszło do specyficznej zmiany w sztafecie wileńsko-śląskiej. Otóż nauczycielem i mistrzem Michejdy w czasach jego studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim był urodzony w Wilnie Bronisław Kader, profesor chirurgii na UJ⁶³. On to niejako przysposobił Michejdę do objęcia stanowiska na uczelni w swoich rodzinnych stronach. Później zaś z kolei Michejda wysyłał synów ziemi wileńskiej, takich jak Tadeusz Ginko, na ziemię śląską.

Inne powiązanie personalne Wilna i jego uczelni ze Śląskiem powstało dzięki osobie Brunona Nowakowskiego, ostatniego kierownika Zakładu Higieny USB, który po wojnie był założycielem katowickiej Akademii Medycznej (wcześniej w Zabrze-Rokitnicy)⁶⁴. Przybyły z Wilna Nowakowski, podobnie jak kiedyś Michejda, tworzył zręby dla bazy naukowej śląskiego ośrodka nauk medycznych.

Profesor Tadeusz Ginko ma swój dodatkowy udział w wileńsko-śląskiej sztafecie. Otóż, kiedy jeszcze studiował w Wilnie, był członkiem słynnego, założonego w 1923 r., Klubu Włóczęgów, do którego należeli m.in. Czesław Miłosz i Paweł Jasienica⁶⁵. Tak się złożyło, że na początku lat siedemdziesiątych na Śląskiej Akademii Medycznej w Katowicach studiował Andrzej Woźniak, którego zafascynowały książki Wacława Korabiewicza, założyciela Akademickiego Klubu Włóczęgów Wileńskich (AKWW). Na uczelni udało mu się razem z kolegami założyć Akademicki Klub Kajakowy „Kajman”, który w początkowej fazie swojej działalności starał się powtórzyć wyczyny kajakowe AKWW, w tym słynną wyprawę z Nowego Targu do Stambułu⁶⁶. Wyczyny śląskich medyków zostały zauważone przez założyciela AKWW, co zaowocowało bezpośrednim spotkaniem w Warszawie z młodymi kontynuatorami wyczynów przedwojennej ekipy. Ostatecznie w styczniu 1975 r. Wacław Korabiewicz, przezwisko klubowe „Kilometr”⁶⁷, Tadeusz Ginko „Wałkoń” i Bohdan Nagurski „Melodysta” dokonali uroczystego aktu przekazania tradycji AKWW klubowi „Kajman”. W pierwszym punkcie specjalnie przygotowanego tekstu aktu przekazania tradycji czytamy: „Z legendy wróciwszy na ziemię, rozproszeni po świecie członkowie Akademickiego Klubu Włóczęgów Wileńskich, radzi ze spotkania na swojej drodze pokrewnych duchem, a młodych ciałem Kajmanów z braci studenckiej Śląskiej Medycznej Akademii, pragnąc, by wspaniała idea włóczęgistwa żyła wiecznie w sercach młodzieży, przekazują oto bratnim Kajmanom-Włóczęgom swe tradycje w symbolicznej ladze włóczęgowskiej zawarte”⁶⁸. Ślą-

⁶² K. Michejda, *Wspomnienia chirurga*, Kraków 1986.

⁶³ S. Orgelbranda *Encyklopedia Powszechna z ilustracjami i mapami*, t. 18, suplement 2, cz. 2, Warszawa 1912, s. 1.

⁶⁴ T. Ginko, *Zarys dziejów...*, s. 200.

⁶⁵ Szerzej na temat Klubu Włóczęgów zob.: W. Szełkowski, *Akademicki Klub Włóczęgów Wileńskich*, Wilno 1999; A. Srebrakowski, *Wileńscy „Włóczędzy”*, Wrocław 1997. Wersja elektroniczna w formacie pdf: <http://www.hist.uni.wroc.pl/pdf/srebrakowski/ksiazka.pdf>

⁶⁶ Wyprawa ta została opisana w: W. Korabiewicz, *Kajakiem do minaretów*, Warszawa 1958.

⁶⁷ Tradycją AKWW było nadawanie swoim członkom imion klubowych. Paweł Jasienica nazywał się w klubie „Bachus”, a Czesław Miłosz – „Jajo”.

⁶⁸ *Akt Przekazania tradycji Akademickiego Klubu Włóczęgów Wileńskich Klubowi Kajmanów-Włóczęgów w Katowicach*. [Kopia maszynopisu. W posiadaniu autora].

O d p i s .

Dublikat.

79

Ministerstwo
Wyznań Religijnych i Oświecenia
Publicznego,
Departament Nauki i Szkół Wyższych.
Warszawa.
Dnia 28. lipca 1922 r.
s. 7190-IV/22.

Do Pan
Dra Kornela MICHEJDY
starszego asystenta
w Uniwersytecie Jagiellońskim
w Krakowie.

NACZELNIK PAŃSTWA

mianować Pana postanowieniem z dn. 12. lipca 1922 r. profesorem nadzwyczajnym chirurgii na Wydziale lekarskim Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie.

Zawiadamiając o powyższej nominacji, wzywam Pana do bezzwłocznego złożenia przysięgi służbowej w ręce Jego Magnificencji Rektora Uniwersytetu Stefana Batorego oraz do porozumienia się z Dziekanem Wydziału lekarskiego tego Uniwersytetu co do objęcia przez Pana obowiązków nauczycielskich.

Do obowiązków tych będzie należało prowadzenie badań naukowych, odbywanie wykładów i ćwiczeń z chirurgii w zakresie potrzeb nauczania, co najmniej jednak w wymiarze pięciu godzin wykładów i dwóch godzin ćwiczeń tygodniowo w ciągu całego roku akademickiego lub w wymiarze temu odpowiednim według zasady, iż dwie godziny ćwiczeń odpowiadają jednej godzinie wykładów, kierownictwo kliniki chirurgicznej, oraz wogóle sprawowanie wszelkich czynności akademickich, związanych z Pańskim stanowiskiem.

Rektorat Uniwersytetu Stefana Batorego otrzymuje równocześnie upoważnienie do asygnowania Panu uposażenia służbowego, przywiązanego do nadzwyczajnej katedry uniwersyteckiej w myśl Ustawy z dnia 31. marca 1922 /Dz. U. Rep. P. Nr. 28 z 24. kwietnia 1922 r. poz. 226/ wraz z dodatkiem za kierownictwo kliniki od dnia objęcia stanowiska przy zastosowaniu art. 6 wspomnianej Ustawy.

Miejsce pieczęci.

Kierownik Ministerstwa
Wyznań Religijnych i Oświecenia
Publicznego:

J. Mikułowski-Pomorski m. p.

za zgodność z oryginałem

[Signature]
Sekretarz
Uniwersytetu Stefana Batorego
Wilno, dn. 2. IX 1922.

Kopia nominacji Kornela Michejdy na prof. chirurgii na USB

Źródło: LVA, sygn. F. 175, Ap. IBb, B. 749, karta 79.teczka osobowa prof. Kornela Michejdy

scy „Włóczędzy” działali aktywnie do 1980 r., później z powodu emigracji części aktywnych członków działalność organizacji nieco osłabła. Ostatecznie 13 lutego 1990 r. nastąpiło ponowne przekazanie przez Wacława Korabiewicza „Lagi”, symbolu AKWW, będącego do tej pory w posiadaniu Akademickiego Klubu Włóczędzów „Kajman”, do Wilna, gdzie właśnie został reaktywowany przez polską młodzież Klub Włóczędzów Wileńskich. W ten sposób materialne pamiątki po dawnym AKWW, zachowane m.in. dzięki działalności śląskich „Kajmanów”, mogły wrócić

ponownie do Wilna. W ostatnich latach byli członkowie katowickiego Klubu nawiązali bliższe kontakty z młodymi Włóczęgami z Wilna. Organizują wspólne wyprawy i okazjonalne spotkania.

Tu jedynie zasygnalizowano problem, który wymaga żmudnych kwerend, a następnie dokładnego opracowania. Mam nadzieję, że podane w artykule nazwiska i fakty pozwolą rozpocząć bardziej szczegółowe badania nad kwestią związków wileńsko-śląskich w okresie międzywojennym i uzupełnić polską historiografię o bardziej wyczerpujące opracowanie na ten temat.

Monograph on relations between the Stefan Batory University in Vilnius and Silesia and Zagłębie

Summary

Despite the considerable distance and very different character of Silesia and the Vilnius District, there is a number of relations between these two lands. What they have in common is certainly similar history at the moment of building the Second Polish Republic, as well as a number of personal connections. This situation resulted mainly from the fact of the existence of the Stefan Batory University (SBU) in Vilnius. Several dozen of people from Silesia and Zagłębie Dąbrowskie studied at that university, and several outstanding scientists of Silesian origin worked there (e.g. Michał Reicher – an anatomist and anthropologist, Kornel Michejda – a surgeon). The group of „Silesian” students in Vilnius included Władysław Ryniec, Ludwik Kohutek and Bronisław Józef Tomecki, who made a considerable contribution to the Polish culture.

Then, after the end of the World War II, some research workers and graduates of SBU came to Silesia, where they contributed to the rebuilding and development of the region, as for example Brunon Nowakowski, who founded the Academy in Medicine in Katowice.

At last, Andrzej Woźniak organized Students’ Canoe Club „Kajman” at the Academy of Medicine in Katowice, which officially took over the tradition of the famous Student’ Club of Vilnius Tramps.

The article constitutes a preliminary reconnaissance aimed at showing the need to deepen investigations of the Vilnius – Silesian relations.

Beitrag zum Thema der Verbindungen der Stefan-Batory-Universität Wilna mit Schlesien und dem Dombrower Gebiet

Zusammenfassung

Trotz der Entfernung und der Unterschiede zwischen Schlesien und dem Wilnaer Land, gibt es eine ganze Reihe von Verbindungen zwischen diesen beiden Gebieten. Es verbindet sie eine ähnliche Geschichte zur Zeit der Entstehung der II. Republik und eine Reihe persönlicher Kontakte. Es ist vor allem der Stefan-Batory-Universität zu verdanken. An dieser Universität

studierten mehrere Personen aus Schlesien und dem Dombrower Gebiet, eben dort arbeiteten einige hervorragende Wissenschaftler schlesischer Abstammung (z. B. Michał Reicher – Anatom und Anthropologe, Kornel Michejda – Chirurg), „schlesische“ Studenten in Wilna waren auch u. a. Władysław Ryńca. Ludwik Kohutek, Bronisław Józef Tomecki – Menschen, die einen großen Beitrag zur Entwicklung der polnischen Kultur geleistet haben.

Nach dem Zweiten Weltkrieg kamen manche Mitarbeiter und Studenten aus Wilna nach Schlesien, wo sie zum Aufbau der Region beigetragen haben, wie Brunon Nowakowski, der nach dem Kriege die Kattowitzer Medizinische Akademie mitgegründet hat.

Andrzej Woźniak gründete an der Kattowitzer Medizinischen Akademie den Akademischen Kanuklub „Kajman“, der die Traditionen des Akademischen Klubs der Wilnaer Wanderer fortsetzte.

Der Beitrag bildet eine Einführung in das Thema der Beziehungen Wilna und Schlesien, das eine gründlichere Untersuchung verdient.